

Naționalismul lui Eminescu – de Paul Georgescu

Theodor Rogin*

Mulți gândi-se-vor, probabil, la Paul Georgescu (1923–1989), critic literar și romancier (ecranizat!) care a suscitât – și ca om – judecăți atât de divergente de-a lungul timpului, încât cei care nu l-au cunoscut nemijlocit cu greu ar mai reuși să-și formeze o imagine unitară asupra lui. El a debutat sub flamura stângismului în anii celui de al Doilea Război Mondial și a devenit, după uzurparea de regim din 1947, unul din vârfulurile de lance ale eseisticii realist-socialiste, pentru ca, odată cu liberalizarea survenită în anii '60, să „năpârlească” ideologic – nu întru totul, se înțelege –, orientându-se spre alte curente de idei (estetice).

Nu, nu despre el este vorba, ci despre *un alt* Paul Georgescu, aflat și el „supt vremi”, care și-a semnat *astfel* o bună parte dintre studiile și cărțile apărute până în pragul instaurării comunismului în România: **Paul Alexandru Georgescu** (1914–2001), a cărui operă anterioară anului 1967 este cu desăvârșire ignorată, cel puțin de către literați, pentru simplul motiv că este una preponderent... juridică. Două diplome de licență – în drept și în sociologie –, obținute concomitent (1936), precum și o bibliografie relativ consistentă vin să învedereze o promițătoare carieră în domeniul științelor juridice: *Scopul dreptului în gândirea d-lui prof. [Mircea] Djuvara* (1938), *Conceptul și ideea dreptului în doctrina lui R.[udolf] Stammler* (teză de doctorat – 1939), *Privire asupra filosofiei juridice contemporane: Pozitivismul* (1941), *Logica probelor și silogismul judiciar* (1942), *O încercare de tipologie juridică* (1943), după care... tăcere. Până în 1960¹, când, auto-reinventat ca hispanist, Paul (+Alexandru) Georgescu revine în actualitate prin intermediul unei traduceri: *Dom-*

nul președinte, roman de Miguel Ángel Asturias (scriitor guatemalez, „nobelizat” șapte ani mai târziu, care va fi și subiectul tezei sale de doctorat din 1970 – în litere, de data aceasta²). Între cele două, vede lumina tiparului cea mai cunoscută carte a lui Paul Alexandru Georgescu *Teatrul spaniol clasic* (1967)³.

Tot sub semnătura Paul Georgescu i-a apărut și studiul *Naționalismul lui Eminescu*, prefață de domnul P.P. Panaitescu, „Vremea”, [1941], 42 p., republicat cu titlul *Statul și Națiunea în concepția lui Eminescu*, în volumul *Cercetări de filosofie juridică*⁴. Nota de la finalul acestui ultim text a fost cea care ne-a „luminat” în direcția prezentei restituiri: „Studiul de față a fost publicat sub o formă redusă⁵ în revista *Gând Românesc*, care apărea la Cluj în anul 1938, numărul 6–12, p. 314–323, iar sub forma actuală dezvoltată în revista *Vremea*, din care s-a scos și extras sub titlul *Naționalismul lui Eminescu*, București, *Vremea*, 1941”⁶. (Aceasta n-a fost singura colaborare „eminescologică” a lui Paul Al. Georgescu la revista clujeană.)⁷

Materialul tipărit în „Vremea” este structurat astfel: INTRODUCERE⁸: Actualitatea gândirii eminesciene. Caractere formale; I. FILOSOFIA ISTORIEI: Organicism, stil, vârstă, libertate; II. TEORIA NAȚIUNII ȘI A CULTURII: Criteriul naționalității: rassa, popor, națiune în Apus și Răsărit. Pătura suprapusă⁹, antisemitism. Cultură și istorie, stil românesc; III. TEORIA STATULUI: Natura și funcțiunile, caracterul etnic, condițiunile conducerii și ale aristocrației, critica partidelor și a democrației, principiul totalității; IV. ETICA NAȚIONALISTĂ: Primatul etic al națiunii, obiectii. Situație filosofică. Unitate spirituală și tinerețe. Lupta, legea elitelor.

Dacizare, răsplata morții și (nenumerotată): Des-tăinuire pentru viitor.

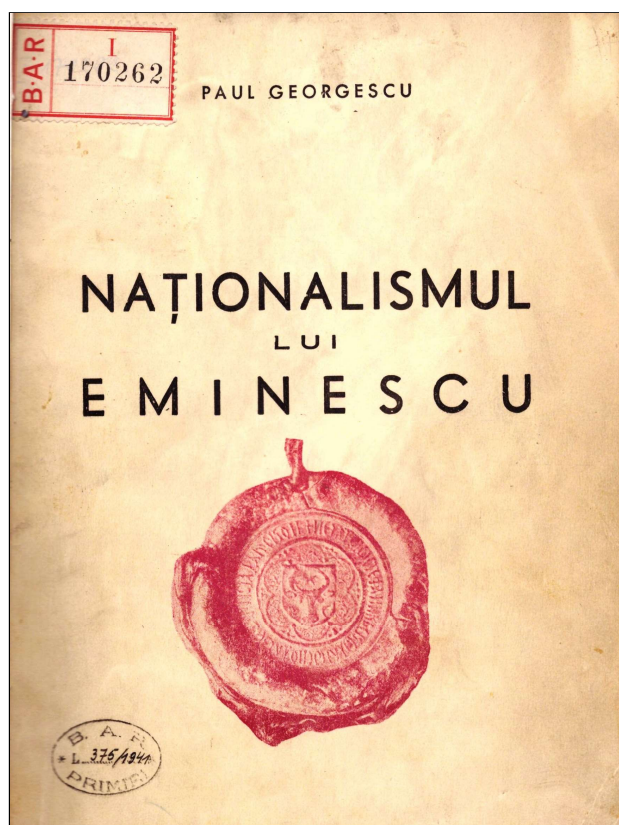
În volumul *Cercetări de filosofie juridică* din 1942¹⁰, aceste tronsoane tematice au fost parțial (și inspirat) reformulate ori simplificate prin epurare terminologică, pentru ca *Actualitatea gândirii eminesciene*, denumită/plasată anterior ca „INTRODUCERE”, să devină *concluzia* întregului demers.

*

Orice teorie „naționalistă” încearcă să afirme și să impună un triplu primat: al rasei, al etnicului, al naționalității, în termenii purității rasei, preeminenței etnicului, predominanței naționalității și, ca un corolar, pe cel al *superiorității majorității* în raport cu elementul alogen: iată originea tuturor intoleranțelor și exceselor care au însângerat umanitatea în ultima mie de ani¹¹.

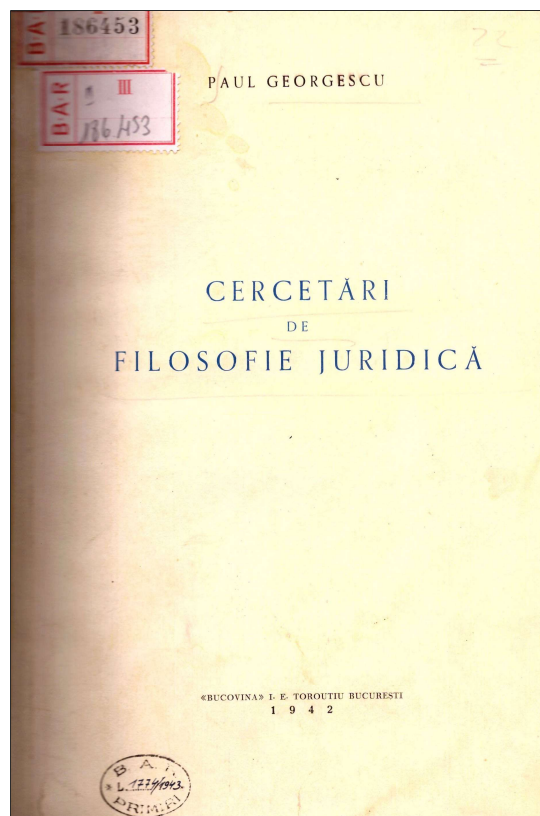
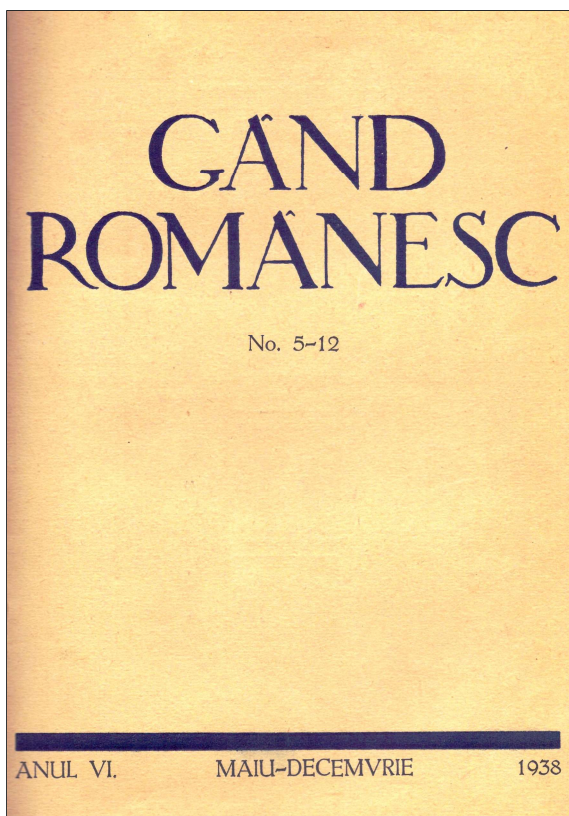
Naționalismul eminescian a rămas, după mai bine de un secol și oricum ai „mușca” din el, „fructul otrăvit” al publicisticii marelui poet: fluturat de extremiștii din anii treizeci ca stindard al „cruciadei românismului”, evitat diplomatic și chiar prohibit, din rațiuni de „corectitudine politică”, după a doua conflagrație mondială și tragedia Holocaustului. La nivel strict teoretic, numeroși intelectuali – critici și istorici literari, juriști, sociologi, filosofi – au sondat, investigat și evaluat cu pertinentță subiectul, pentru ca, la antipozi, o pleoră de „angajați” în cauze nu tocmai benigne să răsucescă, răstălmăcească ori de-a dreptul siluiască același subiect, deturnându-l și adaptându-l conjunctural. Eseul lui Paul Al. Georgescu se situează undeva la frontiera dintre cele două tendințe/abordări, scris fiind într-o epocă de mari frământări sociopolitice, de dominație a regimurilor dictatoriale de extremă dreaptă, autopropulsate prin xenofobie, militarism și imperialism, totul culminând cu uriașul cataclism planetar din 1939–1945.

Din fișa biobibliografică, schițată în debutul restituirii la care am purces, se poate deduce că Paul Al. Georgescu posedă toate atuurile intelectuale pentru o confruntare *principială* cu un subiect așa de sensibil. Dar din simpla enunțare a temelor eseului și, îndeosebi, din parcurgerea textului, rezultă cât de dificil este să prezervi un echilibru cel puțin prudential între domeniul investigat – „naționalismul lui Eminescu” – și presiunea (derapajele) momentului istoric, pentru a nu destabiliza balanța judecăților *pro* și *contra* unei perspective ideologice care să-i fie „redevabilă” lui Eminescu și *nu* celui care, scriu-

tând-o „cu oceanul întors”, o „obligă” să „rimeze” doctrinar cu *Mein Kampf*.

Așadar, nu-i de mirare că, pentru Paul Al. Georgescu, Eminescu nu rămâne nici pe departe romanticul indefectibil, ci, dimpotrivă, gânditorul „care își depășește epoca, prin insistența și luciditatea cu care respinge *ca sterilă democrația* și prevede *falimentul liberalismului individualist*”.¹² Din punctul său de vedere, acestea ar fi fost seminte ideologice predestinate să rodească în „timpul nostru” (anii '40, se înțelege), dar nu oricum, ci sub forma militarismului, a totalitarismului și a cultului personalității: „Timpul nostru este timpul războaielor totale, al statelor dure și compacte, al militarismului și al politicii forței: este timpul în care se cucerește și se organizează stăpânirea lumii. [...]. Nimic nu mai este în afara statului și cu atât mai mult, *nimic împotriva lui*. Conducătorul deține puterea în mod direct, *fără mijlocirea unor principii* [...]. În serviciul statului și totuși dominându-l, apare o instituție complexă: **partidul unic**, instrument de guvernare și totdeodată mijloc de disciplină și organizare politică *totalitară* a națiunii. [...]. Misticismul, exaltarea acțiunii, spiritul de cucerire și de abnegație, mersul tuturor împreună, *cultul forței și al Cesarului* dau timpului perspectiva mondială – tragică, desigur –

care lipsea epocii în care a trăit Eminescu.”¹³ (Entuziasmul autorului este doar... iluzia mea?)

Capitolele studiului – în număr de patru – reiau și dezvoltă, potrivit uzanțelor exegetice, ideile din *Introducere*. Spre exemplu, cel dintâi – *Filosofia istoriei* –, pe aceea referitoare la antiliberalismul eminescian, expus în detaliu (pe bază de citate din publicistica poetului-gazetar)¹⁴; în cel de-al doilea – *Teoria națiunii și a culturii* –, concepția acestuia asupra „naționalității” e subsumată ideilor de *sânge* și de *rasă*, pentru a o face să se potrivească mănășă cu ideologiile xenofobe promovate de extremismul anilor ’30–40. Ca și cum Eminescu nu s-ar fi arătat destul de sentențios, afirmând că „limba singură nu constituie naționalitatea. Calitățile morale și intelectuale ale rasei au o însemnătate cu mult mai mare”¹⁵, Paul Al. Georgescu supralicitează: „Numai sângele, numai rassa determină felul adânc de a fi al unui popor și numai ea formează adevărata dovadă a naționalității. [...] Rassa este o realitate a sângelui în primul rând, dar sufletul și pământul de care e legată îi aduc și ele tainică și nesecată sevă. [...] Se poate susține că, legate de sol, rasele nu pribegesc niciodată.”¹⁶ O alegație-antecameră menită să dea apă la moară celui mai nevrăgic „ism” din toate timpurile, al cărui funda-

ment autohton îl aflăm, de asemenea, în ziaristica marelui poet: „**Antisemitismul** lui Eminescu izvoarăște tot din naturalismul său social și politic, din năzuința sa spre un *neam curat* și spre un *stat sănătos*. (subl. n. – Th.R.) [...]. Antisemitismul este deci o datorie a noastră față de neam și a neamului față de el însuși, este **respect de sine**. [...] În al doilea rând, Eminescu reproșează Evreilor **sterilitatea economică**, oroarea față de munca productivă și înclinarea spre speculă și spoliațiune”¹⁷

În capitolul III *Teoria statului*, eseistul revine la una din ideile pe care și-a sprijinit dintru început întregul studiu, și anume viziunea poetului-gazetar asupra statului ca „organism viu”, chemat să asigure „armonizarea intereselor individuale”, dar – atenție! – prin respingerea „egalitarismului”: „...egalitatea nu poate da naștere decât la două forme de stat, amândouă decadente: despotismul și demagogia, adică egalitatea în sclavie și egalitatea în suveranitate, la fel de artificială și periculoasă.”¹⁸ În ceea ce privește „regimul partidelor”, acesta „reprezintă sfârșirea și învrăjbierea națiunii”¹⁹ (Pledoarie reiterată pentru monopartidism, pentru partidul-stat.)

În cel de-al IV-lea capitol și ultimul – *Etica naționalistă* –, exegetul și-a propus să arate „cum motivele principale ale eticii eminesciene sunt tot

atâtea moduri de înfrățire cu viața omului”, că „valoarea etică supremă, criteriul moral pentru Eminescu este existența neamului” (o „etică a dragostei”, spune Georgescu, pe când termenul adecvat ar fi fost „iubirii”), pentru a încheia cu îndemnul – tot eminescian – „la reînvierea fondului dacic, la trăirea simbolului dacic”. Numai că „trăirea” unui „simbol” este una, „reînvierea” unui „fond”, cu totul altceva.

Luată global, proza jurnalistică eminesciană – o culme fără egal a culturii române – dovedește că „visătorul poet” a fost unul dintre oamenii multi-form conectați la realitățile vremii lui. Parcurgând-o, ai, legat de noi, românii, sentimentul, cumva neliniștitor, că „actualitatea lui Eminescu” – asociată cu aceea, și mai frapantă, a lui Caragiale – e parte intrinsec-perenă a *fatum*-ului nostru național. Dar și pe acela, reconfortant, că intransigența opiniilor, exagerările verbale și „tonale” sunt, la Eminescu, expresia atașamentului – imens, necondiționat și, mai cu seamă, sincer până la durere și sacrificiu de sine – față de *românitate* (cuvânt chintesental care i se datorează), în toate formele ei de ființare și manifestare. Faptul le-a îngăduit unora, deci și lui Paul Al. Georgescu, să extrapoleze „etica” eminesciană, profund aderentă etnopsihologic și cultural, *altui timp istoric* și comandamentelor lui politico-(a)morale.

Bibliografia, deloc vastă, la care apelează eseistul, îi include pe Nae Ionescu, Oswald Spengler (ale cărui teorii privind „organicitatea” și „stilul” culturii l-au influențat mult pe Blaga, de asemenea citat) și Paul Georgescu însuși.

*

Paul (Alexandru) Georgescu n-a intuit că, prin tentativa de legitimare a totalitarismului de dreapta, îl cauționează, automat, și pe cel de stânga. Dar pentru că – vorba francezului – „les extrêmes se touchent”, ele caută să se elimine reciproc. Un eseu, precum cel analizat în rândurile de mai sus, apărut, pe deasupra, într-o perioadă nefastă din istoria lumii, ar fi fost suficient pentru a-l trimite, după 1947, pe autorul lui în spatele gratiilor. Și nu pentru că idealul naționalist-autoritarist-totalitarist al lui Paul Georgescu, pe urmele lui Eminescu, n-ar fi fost – în mod neoficial, desigur – (și) pe placul noului regim (comunist) de la București, ci pentru că purta „blazonul” altui stăpân ideologic.

Este poate și motivul – unul dintre ele – pentru care Paul (Alexandru) Georgescu s-a eclipsat din

Imprumutătorul P. Al. Georgescu	Cota I 186.453
Cota I 186.453	Volumul și anul 1942
Volumul și anul 1942	Numărul volumelor 1
Numărul volumelor 1	Imprumutătorul P. Al. Georgescu
Nr. reg. 560	Nr. reg. 560
Data 2.V. 19 2000	Data 2.V 2000

Luata !!

viața culturală românească, pentru a reapărea, sub alt „chip” (de) intelectual, aproape două decenii mai târziu.

Comme si rien ne s'était passé...

Note

¹ În *Dicționarul General al Literaturii Române*, literele E-K, București, Univers Enciclopedic, 2005, este furnizat anul 1957, dar *nicio altă sursă* – catalogul BAR, înainte de toate, nu vine să confirme respectiva dată.

² *Arta narativă a lui Miguel Ángel Asturias*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971.

³ În *DGLR*, cele două atribute apar – eronat – în ordine inversă: *Teatrul clasic spaniol*.

⁴ București, Bucovina – I.E. Torouțiu, 1942, p. 157–180.

⁵ Cu titlul: *Încercare asupra naționalismului eminescian*.

⁶ Este limpede că „forma actuală dezvoltată” era menită să consune cu schimbările intervenite la vârful statului român odată cu abdicarea lui Carol al II-lea și instaurarea dictaturii antonesciene (septembrie 1940).

⁷ „Gând românesc” îi mai găzduise un foarte interesant eseu: *Încercare de tanatologie eminesciană*, 1937, nr. 1, 163

---

ianuarie, p. 89–95, publicat anterior cu titlul *Eminescu și problema morții*, în: „Arhivele Olteniei”, 1936, nr. 83–85, ianuarie-iunie, p. 174–179.

⁸ Am păstrat, inclusiv în citate, caracterele de tipar și opțiunile (orto)grafice ale autorului.

⁹ La Eminescu: *superpusă*. Devenită celebră sub titlul generic atribuit de către editorii jurnalisticii sale, această suită de șase texte polemice cu „Românul”, apărute intermitent în „Timpul”, în intervalul 29 iulie–3 septembrie 1881, și în care Eminescu a vizat „antagonismul între elementele istorice ale acestei țări și cele neistorice”, adică „distingerea între românii de rasă și românii de proveniență incertă”, constituie principala „sursă” de argumente „anti” a lui Paul Al. Georgescu.

¹⁰ Buletinul de împrumut la sala de lectură a BAR, semnat P.Al. Georgescu și purtând data de 2.V.2000, uitat între filele volumului, atestă că autorul însuși a mai „trecut” o dată, nu cu mult înainte de intrarea în veșnicie, prin propria-i operă „de filosofie juridică”.

¹¹ Colonialismul a fost cealaltă fațetă, nu mai puțin tragică, a fenomenului: o minoritate invazivă, „superioară” din punctul *ei* de vedere, a supus și, adesea, nimiciv civilizații indigene, majoritare numeric (cele două Americi, Africa etc.)

¹² *Naționalismul lui Eminescu*, Introducere, p. 8. (subl.n. – Th.R.)

¹³ *Ibidem*, p. 9–10. (subl.n. – Th.R.)

¹⁴ Eseistul recurge la o dublă metodă: fie dă citatul din M.E., apoi îl comentează, fie își susține propriile afirmații împănându-le cu sintagme eminesciene. Pentru versiunea extinsă a studiului său, Paul Al. Georgescu face trimitere la *Opere*, vol. I–IV, ediția I.[on] Crețu, 1939.

¹⁵ *Opere*, ed. cit., vol. IV, p. 186.

¹⁶ P.Al.G., *op. cit.*, p. 22–23. (subl.a.)

¹⁷ *Ibidem*, p. 27–28. (subl.a.)

¹⁸ *Ibidem*, p. 34.

¹⁹ *Ibidem*, p. 34.